

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
مجله علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی

سال نهم، شماره ۲۸
زمستان ۱۳۸۸، صفحات ۴۱-۵۵

حمیدرضا رخشانی نسب^۱
اصغر ضرابی^۲

چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۸۸/۰۱/۳۰ تاریخ پذیرش مقاله: ۸۸/۰۳/۲۶

چکیده

موقعیت جغرافیایی ویژه و تنوع پدیده‌های طبیعی باعث شده تا ایران به عنوان پنجمین کشور دارای تنوع طبیعی جهان شناخته شود. این در حالی است که علی‌رغم برخورداری از جاذبه‌های طبیعی فراوان، اکوتوریسم^۳ کشور با مشکلات و موانع گوناگونی در جذب طبیعت‌گرد مواجه بوده که مانع از گسترش آن شده است. بر این اساس، هدف این پژوهش «شناخت موانع موثر در جذب طبیعت‌گرد و ارائه راهکارهای مناسب برای توسعه اکوتوریسم» است. نوع پژوهش «کیفی» و روش آن «توصیفی-تحلیلی» است که با بررسی منابع اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر وجود چالش‌های فراوان در صنعت

۱- دانشجوی دوره دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان.

E-mail: rakhshanasab_h@yahoo.com

E-mail: a.zarabi@tr.ui.ac.ir

۲- دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه اصفهان.

3 - Ecotourism

اکوتوریسم کشور است؛ به گونه‌ای که سالانه در حدود ۹۰ دلار از سهم تولید ملی هر خانوار ایرانی برای رونق توریسم و اکوتوریسم به بازار جهانی توریست پرداخت می‌شود، در حالی که از این بازار سهم اندکی به ایران اختصاص می‌یابد.

کلید واژه‌ها: اکوتوریسم، توسعه، توسعه پایدار^۱، چالش، فرصت، گردشگری^۲.

مقدمه

رویکرد به اکوتوریسم به عنوان الگوی فضایی گردشگری در طبیعت، امروزه مورد توجه فراوانی قرار گرفته است. اکوتوریسم می‌رود تا در قرن بیست و یکم بسیاری از فضاهای جغرافیایی را تحت تاثیر قرار داده و الگوی فضایی جدیدی را در نواحی مختلف جغرافیایی ایجاد نماید. در سال‌های کنونی، توسعه پایدار نیز به عنوان روشی نو مطرح شده تا جوامع بتوانند بدان وسیله درباره سطح زندگی، عدالت اجتماعی و حفظ منابع بیندیشند (English Tourist Board, 2000, 78). اکوتوریسم یا گردشگری در طبیعت، از گونه‌های مهم گردشگری است که بیشترین سازگاری را با توسعه دارد. در حال حاضر اغلب کشورهای جهان در رقابتی تنگاتنگ و نزدیک، در پی بهره‌گیری از توانمندی‌های کشور خود هستند تا بتوانند سهم بیشتری از درآمد ناشی از صنعت توریسم را به خود اختصاص دهند و با ساده‌ترین شکل ممکن به اشتغال‌زایی بپردازند (مولایی هشتجین و خوشنود، ۱۳۸۶: ۱). کشور ما با برخورداری از انواع مختلف جاذبه‌های گردشگری، تاکنون نتوانسته از این مزیت به خوبی استفاده کند. با وجودی که مناطق طبیعی کشور می‌تواند یکی از جاذبه‌های ارزشمند برای جذب گردشگران داخلی و خارجی به شمار آید، اما برنامه‌ریزی برای استفاده از این شرایط هنوز در ابتدای راه است و کار مهم و اساسی برای بهره‌برداری از جاذبه‌های طبیعی صورت نگرفته است. بر اساس برآورد WTO^۱ در حالی که رشد عمومی صنعت توریسم برای نخستین دهه پیش رو (۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰) بین ۴/۳ تا حداکثر ۶/۷ درصد پیش‌بینی می‌شود، یافته‌های موجود بیانگر آن

1-Sustainable Development

2-Tourism

است که بیشترین قسمت از این رشد در بخش اکوتوریسم به وقوع پیوسته و به طور کلی رشد این بخش بین ۱۰ تا ۳۰ درصد خواهد بود. به این ترتیب انتظار می‌رود تا یک دهه دیگر شمار طبیعت‌گردان که اکنون ۷ درصد از کل مسافران جهان را شامل می‌شود، به بیش از ۲۰ درصد برسد (کرمی، ۱۳۸۲: ۱۸۴).

ایران سالانه در حدود یک میلیارد دلار بابت مسافرت‌های اتباع خود پرداخت می‌نماید. به تعبیری هر خانوار ایرانی که به طور متوسط پنج عضو دارد، سالانه ۸۵ دلار از سهم تولید ملی خود را بابت رونق این بخش به بازار جهانی توریست می‌پردازد؛ بدون آنکه از این بازار سهمی برده باشد (ظهوریان و امیری، ۱۳۸۴: ۴۲۶). این مساله ضرورت توجه به موانع و چالش‌های توسعه اکوتوریسم را در کشور مطرح می‌نماید. ضمن اینکه ایران دارای فرصت‌های بی‌نظیری است که می‌تواند از آنها در راستای توسعه اکوتوریسم خود بهره‌گیرد. در این ارتباط تاکنون پژوهش مستقلی صورت نگرفته و اکثر پژوهش‌های انجام شده به بررسی موانع و راهکارهای توسعه گردشگری در کشور پرداخته‌اند. در حالی که توسعه اکوتوریسم، نیاز به شناخت دقیق چالش‌ها و ارایه راهکارهای موثر برای توسعه آن دارد. رستمی (۱۳۸۲)، سقائی (۱۳۸۴)، نعمتی (۱۳۸۴)، ذوالفقاری (۱۳۸۴)، لطفی و رئیسی (۱۳۸۴)، زارع (۱۳۸۴)، رحیمی (۱۳۸۴)، درویش‌متولی و همکاران (۱۳۸۴)، ساحتی‌مهر (۱۳۸۴) و بیک‌محمدی (۱۳۸۵) موانع و راهکارهای گسترش گردشگری را بررسی و ارایه نموده‌اند.

از جمله پژوهش‌هایی مرتبط با موضوع که به نحوی چالش‌های اکوتوریسم کشور را مطرح کرده‌اند، می‌توان به پژوهش رضوانی (۱۳۸۴) اشاره نمود که پیامدهای زیست‌محیطی گردشگری را در حوضه آبخیز سد لتیان با استفاده از مدل SWOT مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. شایان و همکاران (۱۳۸۶) موانع و مشکلات ژئوتوریسم در ایران را با تاکید بر موقعیت ژئوتوریسم بیابان لوت مطرح می‌نمایند. ضرابی و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهشی تحت عنوان «برنامه‌ریزی توسعه فضایی اکوتوریسم استان سیستان و بلوچستان»، با بهره‌گیری از روش Z-Score جاذبه‌های اکوتوریسم استان سیستان و بلوچستان را سطح‌بندی نموده و

راهکارهای لازم را برای توسعه اکوتوریسم استان ارایه نموده‌اند. ضربایی و رخشانی‌نسب (۲۰۰۸) نقاط اکوتوریستی شهر اصفهان را سطح‌بندی نموده و لزوم بهره‌گیری از توانمندی‌های فضایی آن را برای رونق اکوتوریسم شهری ضروری دانسته‌اند. همچنین ضربایی و همکاران (۱۳۸۸) کاربرد مدل تحلیل خوشه‌ای را در تحلیل فضایی اکوتوریسم ناحیه سیستان بررسی نموده و ضمن معرفی پتانسیل‌های موجود، به شناخت تفاوت‌های فضایی و ارایه راهکارهای موثر برای افزایش جذابیت فضاهای اکوتوریستی سیستان مبادرت نموده‌اند.

در پژوهش حاضر سعی شده تا با توجه به شناخت نگارنده از مناطق و پتانسیل‌های اکوتوریستی کشور و آشنایی با صنعت اکوتوریسم، چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه طبیعت‌گردی در ایران مطرح شود.

مبانی نظری

توریسم دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی، متفاوت می‌باشد (Cater, 2000: 43). اکوتوریسم رویکرد جدید گردشگری در طبیعت بوده که در سال‌های اخیر مطرح شده است. اینگونه از گردشگری در قرن بیست و یکم از چنان اهمیتی برخوردار می‌شود که سازمان ملل متحد قرن حاضر را قرن اکوتوریسم نامیده است.

اکوتوریسم یا گردشگری در طبیعت، از انواع توریسم مسولانه است که هدف اصلی آن حفاظت از محیط زیست است. این الگوی فضایی، در برگرنده گونه‌های متفاوتی از گردشگری شامل گردشگری زیست محیطی، گردشگری دریایی، گردشگری ورزشی، گردشگری صید و شکار، گردشگری و جمع‌آوری گیاهان و حیوانات و نظیر اینهاست (پاپلی-یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۲۱۶).

به اعتقاد گودوین^۱، گردشگری مبتنی بر طبیعت همه انواع گردشگری متمرکز، گردشگری با انگیزه‌های هیجان‌طلبی و گردشگری با پیامدهای خفیف را که در آنها انگیزه اصلی بهره‌برداری از طبیعت وحشی و دست‌نخورده همراه با گونه‌ها و زیستگاه‌های جانوری، سیماهای طبیعی و

1- Goodwin

روخانه‌های جذاب و تماشایی است را شامل می‌شود (Goodwin, 1995: 130). به عبارت دیگر، گردشگری مبتنی بر طبیعت، مسافرت به منظور لذت بردن از نواحی طبیعی دست‌نخورده و مشاهده نزدیک حیات وحش گیاهی و جانوری است (وارثی و رخشانی‌نسب، ۱۳۸۴: ۳۰۳).

فِنل^۱ معتقد است اکوتوریسم نوعی گردشگری در طبیعت است که تاثیرات اندکی را بر محیط زیست و منابع طبیعی وارد نموده و در حفظ و بقای گونه‌ها و زیستگاه‌های طبیعی سهم می‌باشد (فنل، ۱۳۸۵: ۶۳). والارس^۲ و پیرس^۳ اکوتوریسم را سفر به مناطق طبیعی تقریباً دست‌نخورده که به منظور مطالعه و کسب لذت انجام می‌شود، می‌دانند (Wallarce & Pierce, 1996: 844). در واقع اکوتوریسم به آن نوع از توریسم اطلاق می‌شود که مبتنی بر مسافرت هدفمند به مناطق نسبتاً طبیعی، برای مطالعه، لذت‌جویی و استفاده معنوی از مناظر گیاهان و جانوران و هر نوع جنبه فرهنگی معاصر یا گذشته موجود در این مناطق می‌باشد (مجنونیان، ۱۳۸۱: ۵).

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های «کیفی» بوده که به روش «توصیفی-تحلیلی» انجام شده و منابع اسنادی و کتابخانه‌ای بخش مهمی از اطلاعات پژوهش را شامل می‌شود. علاوه بر این، شناخت نگارنده از صنعت اکوتوریسم و نیز آشنایی با جاذبه‌های اکوتوریستی ایران، مد نظر بوده است.

معرفی منطقه مورد مطالعه

این پژوهش به بررسی «چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم» در ایران می‌پردازد. ایران از نظر ویژگی‌های طبیعی و جاذبه‌های اکوتوریستی از موقعیت ممتاز و کم‌نظیری در بین کشورهای جهان برخوردار است. وجود رشته کوه‌های البرز و زاگرس در شمال و غرب کشور

1- Fennel
2- Wallarce
3- Pierce

به عنوان مانعی در برابر توده‌های هوای مرطوب دریای خزر و دریای مدیترانه و دریای سرخ، باعث شده تا رطوبت توده‌های مذکور در دو طرف رشته کوه‌های البرز و زاگرس به نسبت یکسانی توزیع نشده و در نتیجه بخشی از کشور از رطوبت و بارش کافی برخوردار بوده و بر عکس قسمت اعظم آن با خشکی هوا و گسترش نواحی بیابانی مواجه باشد. چنین ویژگی اقلیمی طیف وسیعی از پدیده‌های جذاب طبیعی را برای اکوتوریست‌ها به ارمغان آورده است. علاوه بر این، سایر ویژگی‌های طبیعی کشور بویژه ساختار زمین‌شناسی آن به گونه‌ای است که در کنار هزاران جاذبه طبیعی، می‌تواند جاذب طبیعت‌گردان ماجراجو باشد. علی‌رغم همه توانمندی‌ها، به دلایل گوناگونی از چشم‌انداز طبیعی کشور بهره‌چندانی گرفته نشده و توسعه طبیعت‌گردی در ایران (مانند گردشگری) همواره با چالش‌ها و موانع متعددی روبرو است.

بحث

چالش‌های اکوتوریسم ایران

به طور کلی عمده‌ترین چالش‌های اکوتوریسم کشور را می‌توان به صورت زیر بیان نمود:

۱. کمبود امنیت در مناطق کویری و بیابانی ایران،
۲. کمبود و نارسایی خدمات زیربنایی مانند راه‌ها که در فصل زمستان (سرما) در مناطق شمالی، شمال غرب و غرب کشور و در فصل تابستان (گرما) در مناطق شرقی به دلیل وقوع طوفان‌های گرد و غبار حادثه‌خیز هستند،
۳. عدم شناخت کامل پدیده‌های جذاب اکوتوریستی کشور و شناسایی آنها به اکوتوریست‌ها،
۴. عدم وجود امکانات فرودگاهی در مناطق مستعد طبیعت‌گردی و لغو بسیاری از پروازهای هوایی در فصل زمستان به دلیل شرایط نامساعد جوی،
۵. کمبود مدیران متخصص در امر اکوتوریسم و عدم وجود رشته طبیعت‌گردی و مدیریت مناطق اکوتوریستی در دانشگاه‌های کشور،
۶. نبود علائم راهنما و هشداردهنده در مسیرهای خطرناک اکوتوریستی،
۷. عدم سهولت در تهیه ویزا و روادید برای ورود طبیعت‌گردان خارجی به کشور،

۸. عدم آشنایی با روش زندگی و تعاملات طبیعت‌گردان که موجب می‌شود بازدید آنها از نواحی اکوتوریستی کشور تداوم نیابد،
۹. شکاف فرهنگی بین جامعه میزبان و میهمان،
۱۰. عدم پاسخگویی هتل‌ها و مراکز اقامتی به نیاز طبیعت‌گردان،
۱۱. عدم درک ارزش واقعی منابع طبیعی کشور توسط مردم (جامعه میزبان)،
۱۲. عدم رشد و آگاهی جامعه به منظور بهره‌گیری از سایر مناطق تحت مدیریت کشور حتی بخش گسترده‌ای از مناطق کویری و بیابانی (صبوری و یوسفی، ۱۳۸۶: ۱۰۱)،
۱۳. تمرکزگرایی شدید در برنامه‌ریزی‌های توسعه گردشگری و طبیعت‌گردی،
۱۴. نگرانی از تأثیرات سوء فرهنگی ناشی از توسعه اکوتوریسم.

فرصت‌های توسعه اکوتوریسم ایران

- علی‌رغم وجود موانع متعدد، فرصت‌های بسیار زیادی نیز برای توسعه اکوتوریسم کشور وجود دارد که می‌توان آنها را به صورت زیر بیان نمود:
۱. قرارگیری ایران در مسیر جاده ابریشم و راه ارتباطی بین دنیای غرب و شرق، می‌تواند ایران را به عنوان یکی از اکوتوریست پذیرترین کشورهای دنیا تبدیل نماید،
 ۲. ایران با داشتن یک میلیون و ۲۰۰ هزار تپه و ۱۵۰ هزار اثر تاریخی و منابع متنوع جزو ده کشور اول دارای جاذبه‌های گردشگری دنیا و پنج کشور اول در زمینه تنوع و جذابیت اکوتوریسم دنیاست (سقایی، ۱۳۸۶: ۴۵۵)،
 ۳. تنوع اقلیمی در کشور به گونه‌ای است که مسافرت را در همه فصول سال برای طبیعت‌گردان داخلی و خارجی امکان‌پذیر می‌نماید،
 ۴. تنوع پوشش گیاهی در مناطق مختلف کشور از جمله جاذبه‌های مهم طبیعی است که همه ساله گردشگران و طبیعت‌گردان زیادی را به سوی خود جذب می‌کند،
 ۵. وجود سواحل مرجانی در سواحل جنوبی کشور از توان‌های مهم گردشگری ساحلی ایران محسوب می‌شود،

۶. فقط ۱۴ درصد از زمین‌های ایران قابل کشت و زرع است. ۸ درصد اراضی ایران بیابانی و جنگلی، ۵۵ درصد مراتع طبیعی و ۲۳ درصد کویری است (صبوری و یوسفی، ۱۳۸۶: ۱۰۲) که پتانسیل قابل توجهی در جذب اکوتوریسم محسوب می‌شود.
۷. موقعیت دریایی و ساحلی ایران (وجود دریاچه خزر در شمال کشور و خلیج فارس و دریای عمان در جنوب)، بر غنای اکوتوریسم آن افزوده است.
۸. وجود دریاچه‌های داخلی (دریاچه‌های ارومیه، هامون، حوض سلطان، هامون جازموریان، نمک، زریوار، بختگان یا نیریز، مهارلو و ...) بیش از ۲۶۰۰۰ کیلومتر از خطوط ساحلی ایران را تشکیل می‌دهد که موقعیت ممتازی را برای کشور فراهم کرده است.
۹. موقعیت ژئومورفولوژیکی کشور به گونه‌ای است که می‌توان بهترین و نادرترین مناظر ژئومورفولوژیکی (آتشفشان‌های فعال و نیمه‌فعال دماوند، سبلان، تفتان و ... گل‌فشان‌ها، غارها، تپه‌های ماسه‌ای، سواحل پلاژیک، پادگانه‌های ساحلی، جزایر جنوب کشور، سواحل بالآمده، آبشارها و ...) را در ایران ملاحظه نمود.
۱۰. کوه‌ها و ناهمواری‌های ایران پتانسیل بسیار فراوانی از ورزش‌های کوهستانی (دامنه‌نوردی، کوهنوردی، صخره‌نوردی و ...) برای کشور فراهم آورده است. متوسط ارتفاع کشور تقریباً ۱۲۰۰ متر است. این رقم می‌تواند قابل توجه باشد، زیرا این ویژگی ارتفاعی، فقط در چند کشور نسبتاً معدود جهان مانند اسپانیا (با ارتفاع متوسط ۶۰۰ متر)، ترکیه، مکزیک، تبت و بولیوی به چشم می‌خورد (زمردیان، ۱۳۸۲: ۱۰۱). پست‌ترین نقطه داخلی در حدود ۵۴ متر در بیابان لوت و بلندترین قله آن دماوند با ارتفاع ۵۶۷۱ متر در رشته کوه البرز قرار دارد و سواحل خزر حدود ۲۸ متر پایین‌تر از سطح آب‌های آزاد دنیا واقع شده است (نگارش و خسروی، ۱۳۷۷: ۲).

نتایج و رهیافت‌ها

با توجه به جوان بودن علم اکوتوریسم و کاربردی بودن آن، در جهت تحقق اهداف اقتصادی و فرهنگی می‌توان امید داشت که با بررسی‌های دقیق و علمی در آینده‌ای نه چندان دور شاهد

پیشرفت‌های قابل توجهی در زمینه طبیعت‌گردی و جذب طبیعت‌گرد در نواحی اکوتوریستی بود.

با نگرش به اهمیت جهانی این صنعت، کشور ما به دلیل تنوع چشم‌اندازهای طبیعی و جاذبه‌های تاریخی، باستانی، سیاحتی و زیارتی و آثار بی‌نظیر هنری می‌تواند به صورت یکی از قطب‌های اکوتوریستی دنیا مطرح شود و هر ساله میلیون‌ها توریست را به سوی خود جلب نماید.

اکوتوریسم از نظر اقتصادی باعث رونق و عمران مناطق دارای جاذبه‌های طبیعت‌گردی می‌شود و این امر زمینه مناسبی را برای توسعه و پیشرفت این مناطق فراهم می‌سازد. لذا برای رفع موانع موجود و توسعه اکوتوریسم ایران، به نظر می‌رسد موارد زیر در توسعه اکوتوریسم کشور موثر واقع شود:

۱. توسعه بازار طبیعت‌گردی کشور،
۲. در کنار ایجاد فرصت‌های جدید شغلی، باید به اکوتوریسم به عنوان یکی از منابع معیشتی مکمل اقتصادی نگریست،
۳. اولویت دادن به مردم محلی از طریق مشارکت در توسعه اکوتوریسم مناطق و توزیع مساوی درآمد ناشی از آن بین ساکنان محلی،
۴. تلاش در جهت کاهش آثار منفی ناشی از ورود اکوتوریست‌ها بر محیط زیست،
۵. منطقه‌بندی کشور از نظر توان طبیعت‌گردی،
۶. مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح و مقتدر که می‌تواند به اجرای بهتر سیاست‌ها و دستیابی به اهداف توسعه پایدار کمک کند،
۷. ایجاد ارتباط چند سویه بین اکوتوریسم، گردشگری فرهنگی، گردشگری روستایی، گردشگری عشایری، گردشگری کشاورزی و ژئوتوریسم،
۸. آموزش جامعه میزبان در زمینه شناخت ماهیت طبیعت‌گردی، رفتار مناسب اجتماعی و تعامل صحیح با طبیعت‌گردان داخلی و خارجی،

۹. ارایه تسهیلات جهت توسعه دفاتر خدمات مسافرتی خاص طبیعت‌گردی و نظارت مستمر بر فعالیت آنها،
۱۰. برپایی همایش‌های تخصصی جهت استفاده از نظرات دانشگاهیان، محققان و صاحب‌نظران در زمینه توسعه طبیعت‌گردی،
۱۱. ایجاد امنیت کافی، حفظ محیط زیست و بالا بردن سطح کیفیت در مناطق مستعد طبیعت‌گردی،
۱۲. بازاریابی و معرفی جاذبه‌های اکوتوریستی مناطق کشور با استفاده از تکنولوژی‌های نو،
۱۳. شناسایی پدیده‌های طبیعت‌گردی کشور از طریق به‌کارگیری کارشناسان جغرافیا (اقلیم شناسان، ژئومورفولوژیست‌ها، برنامه‌ریزان ناحیه‌ای و برنامه‌ریزان روستایی و عشایری) و علوم طبیعی،
۱۴. ایجاد سایت‌های اینترنتی به منظور معرفی جاذبه‌های اکوتوریستی ایران به جامعه جهانی،
۱۵. سرمایه‌گذاری در خصوص ایجاد موزه‌های تاریخ طبیعی ایران و تاریخ طبیعی مناطق اکوتوریستی کشور،
۱۶. تهیه طرح‌های جامع و تفصیلی طبیعت‌گردی ایران،
۱۷. ممانعت از فشار زیاد بر اکوسیستم‌ها و مناطق حفاظت شده و گسترش سازمان‌های غیر دولتی (NGO)^۱ به منظور حفاظت از منابع زیست‌محیطی و پتانسیل‌های اکوتوریستی کشور،
۱۸. تشکیل گروه راهنمایان اکوتوریسم با همکاری سازمان‌های دولتی،
۱۹. سرمایه‌گذاری در زمینه تبلیغات، تهیه بروشورها و تدوین کتابچه‌های تخصصی برای بازاریابی،
۲۰. نصب تابلوهای حاوی خلاصه اطلاعات در مسیرهای دسترسی به ایستگاه‌های اکوتوریستی،
۲۱. سرمایه‌گذاری در جهت تأمین امکانات و ایجاد زیرساخت‌های رفاهی برای طبیعت‌گردان،

1. Non Government Organization

۲۲. دخالت سرمایه‌گذاران سایر بخش‌های اقتصادی برای ورود به عرصه گردشگری و طبیعت‌گردی و ایجاد خدمات و محصولات جدید توریستی و افزایش سطح بهره‌وری سرمایه‌گذاران،

۲۳. عدم اعمال محاسبات هزینه و فایده به عنوان ملاک تصمیم‌گیری در گسترش اکوتوریسم با نگاه ویژه به گردشگری روستایی، گردشگری ورزشی، ژئوتوریسم و ...

منابع

- ۱- فنل، ای. د. (۱۳۸۵)، «مقدمه‌ای بر طبیعت‌گردی»، ترجمه جعفر اولادی قادیکلایی، مازندران، انتشارات دانشگاه مازندران.
- ۲- بیک‌محمدی، ح. (۱۳۸۵)، «فرصت‌ها و چالش‌های گردشگری در ایران»، مجموعه مقالات اولین همایش جغرافیا و قرن ۲۱، به اهتمام مهدی مؤمنی، نجف‌آباد، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد.
- ۳- پاپلی‌یزدی، م. ح و سقایی، م. (۱۳۸۵)، «گردشگری (ماهیت و مفاهیم)»، تهران، انتشارات سمت.
- ۴- درویش‌متولی، م. ح.، عموزاده، م و شهرآشوب، الف. (۱۳۸۴)، «چالش‌های گردشگری ایران»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد دوم، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۵- ذوالفقاری، ح. (۱۳۸۴)، «فرصت‌ها و تنگناهای توسعه توریسم مذهبی - زیارتی در ایران»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۶- رحیمی، ب. (۱۳۸۴)، «موانع گسترش توریسم و راهکارهای توسعه گردشگری ایران»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد دوم، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۷- رستمی، م. (۱۳۸۲)، «موانع و راهکارهای علمی توسعه گردشگری و تقویت جایگاه آن در گفتگوی فرهنگ‌ها»، مجموعه مقالات همایش بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۸- رضوانی، م. ر. (۱۳۸۴)، «گردشگری و پیامدهای زیست‌محیطی آن در حوضه آبخیز سد لتیان»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.

- ۹- زارع، ح. (۱۳۸۴)، «صنعت گردشگری در ایران، موانع و چالش‌ها»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد دوم، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۱۰- زمردیان، م. ج. (۱۳۸۲)، «زیرساخت‌های ژئومورفولوژیکی اکوتوریسم در ایران»، *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، شماره ۱.
- ۱۱- ساحتی‌مهر، ع. (۱۳۸۴)، «نقش مدیریت و نگرش سیستمی در استفاده از فرصت‌ها و چالش‌ها در صنعت گردشگری»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۱۲- سقایی، م. (۱۳۸۴)، «چالش‌های صنعت توریسم در ایران و راهکارهای بهبود و توسعه آن»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۱۳- سقایی، م. (۱۳۸۶)، «امکان‌سنجی اکوتوریسم در ایران»، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، اسلامشهر، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر.
- ۱۴- شایان، س.، اصغری، ص و محمدی، ر. (۱۳۸۶)، «بررسی موانع و مشکلات ژئوتوریسم در ایران با تأکید بر موقعیت ژئوتوریسم بیابان لوت»، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، اسلامشهر، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر.
- ۱۵- صبور، ط و یوسفی، الف. (۱۳۸۶)، «ژئوتوریسم نگرشی نو به سوی توسعه منابع و مدیریت محیط در ایران»، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، اسلامشهر، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر.

- ۱۶- ضرابی، الف.، رخشانی‌نسب، ح. ر و آقازبارتی فراهانی، م. (۱۳۸۵)، «برنامه‌ریزی توسعه فضایی اکوتوریسم استان سیستان و بلوچستان»، مجموعه مقالات اولین همایش جغرافیا و قرن ۲۱، به اهتمام مهدی مؤمنی، نجف‌آباد، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد.
- ۱۷- ضرابی، الف.، موحدی، س و رخشانی‌نسب، ح. ر. (۱۳۸۸)، «استفاده از مدل تحلیل خوشه‌ای در تحلیل فضایی اکوتوریسم (مطالعه موردی: اکوتوریسم سیستان)»، *فصلنامه محیط-شناسی*، زیر چاپ.
- ۱۸- ظهوریان، م و امیری، الف. (۱۳۸۴)، «اکوتوریسم و توسعه پایدار»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۱۹- لطفی، ح و رئیسی، ز. (۱۳۸۴)، «راهکارهای توسعه گردشگری ایران»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد دوم، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۲۰- مجنونیان، ه. (۱۳۸۱)، «راهنمای آماده‌سازی پارک ملی و مناطق حفاظت شده برای توریسم»، انتشارات اتحادیه جهانی حفاظت محیط زیست.
- ۲۱- مولائی هشتجین، ن و خوشنود، الف. (۱۳۸۶)، «اکوتوریسم و توسعه در کنار عملکرد مسلط جزایر خارک و خارکو»، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، اسلامشهر، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر.
- ۲۲- نعمتی، ن. (۱۳۸۴)، «راهکارهای توسعه جهانگردی در ایران»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۲۳- نگارش، ح و خسروی، م. (۱۳۷۷)، «کلیات ژئومورفولوژی ایران»، زاهدان، انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان.

۲۴- وارثی، ح. ر. و رخشانی‌نسب، ح. ر. (۱۳۸۴)، «تأملی بر پتانسیل‌های بالقوه اکوتوریسم استان سیستان و بلوچستان»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تاکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.

۲۵- کرمی، ن. (۱۳۸۲)، «امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم دریایی در جمهوری اسلامی ایران»، مجموعه مقالات همایش بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

26. Cater. E. (2000), "*Ecotourism in the world; Problems and prospect for sustainability*", New York, NY: John Wiley and Sons.
27. English Tourist Board (2000), "*The green light; a guide to sustainable tourism*", London: Author.
28. Goodwin, H. (1995), "*Tourism and the environment*", Biologist.
29. Wallarce, G. N. & Pierce, S. M. (1996), "An evaluation of ecotourism in Amazon, Brazil". *Annals of Tourism Research*, Vol. 23.
30. Zarabi, A. and Rakhshanasab, H. R. (2008), "An analysis of sustainable development of Esfahan eco-tourism, *Journal of the Humanities the University of Esfahan*, Vol. 30, No. 2.